

Tarihsel Süreçte Türk Toplumunda Aile Kurumunun Dönüşümü: Sosyolojik Bir Değerlendirme

The Transformation of the Family Institution in Turkish Society in the Historical Process: A Sociological Evaluation

Osman ÖZTÜRK ^{(1), (*)}

ÖZET

Bu çalışma, Türk toplumunda aile kurumunun tarihsel gelişim sürecini sosyolojik bir perspektif ile ele almaktadır. Aile, insanlık tarihi boyunca yalnızca biyolojik bağlara dayalı bir birlik değil; aynı zamanda bireyin toplumsal kimliğinin şekillendiği, ekonomik ilişkilerin düzenlendiği ve kültürel değerlerin kuşaktan kuşağa aktarıldığı temel bir kurum olmuştur. Bu nedenle her dönemde farklı işlevler üstlenmiş ve üretim biçimlerindeki değişimlere bağlı olarak yeniden yapılanmıştır. Avcı-toplayıcı topluluklarda daha dengeli ve eşitlikçi bir yapıya sahip olan aile, tarım toplumuna geçişle birlikte ataerkil bir düzen kazanmış; sanayi devrimiyle beraber çekirdek aile modeli baskın hale gelmiştir. Kapitalist düzen içinde burjuva ailesi, kadının ev içi rollerini yüceltirken; işçi sınıfı ailelerinde ekonomik zorunluluklar nedeniyle kadın ve çocuk emeği ön plana çıkmıştır. Türk aile yapısı ise tarih boyunca güçlü bir kültürel süreklilik sergilemiştir. Günümüzde aile, küreselleşme, kentleşme, göç, dijitalleşme ve toplumsal cinsiyet rollerindeki değişimlerin etkisiyle dönüşmektedir. Boşanma oranlarındaki artış, doğurganlığın azalması, evlilik yaşının yükselmesi ve farklı birlitlik biçimlerinin kabul görmesi bu dönüşümün somut göstergeleri arasında yer almaktadır. Sonuç olarak, aile Türk toplumunda tarihsel süreç boyunca farklı biçimlere bürünmüş olsa da; toplumsal bütünleşmenin, kültürel aktarımın ve dayanışmanın en güçlü taşıyıcısı olmaya devam eden dinamik bir kurum niteliğini korumaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk Aile Yapısı, Tarihsel Süreç, Sosyolojik Perspektif, Toplumsal Değişim, Toplumsal Cinsiyet Roller.

ABSTRACT

This study examines the historical development of the family institution in Turkish society from a sociological perspective. Throughout human history, the family has not merely been a unit based on biological ties; rather, it has functioned as a fundamental institution in which social identity is formed, economic relations are organized, and cultural values are transmitted across generations. For this reason, the family has assumed different functions in each historical period and has been continuously restructured in accordance with changes in modes of production. While family structures in hunter-gatherer societies were relatively more balanced and egalitarian, the transition to agricultural societies led to the emergence of a patriarchal order; with the Industrial Revolution, the nuclear family model became dominant. Within the capitalist system, the bourgeois family idealized women's domestic roles, whereas in working-class families, economic necessity brought women's and children's labor to the forefront. The Turkish family structure, however, has displayed a strong sense of cultural continuity throughout history. In the contemporary period, the family is undergoing significant transformation under the influence of globalization, urbanization, migration, digitalization, and changing gender roles. Rising divorce rates, declining fertility, increasing age at marriage, and the growing acceptance of alternative forms of union are among the concrete indicators of this transformation. In conclusion, although the family in Turkish society has taken on different forms throughout history, it continues to maintain its character as a dynamic institution that remains the strongest carrier of social integration, cultural transmission, and solidarity.

Keywords: Turkish Family Structure, Historical Process, Sociological Perspective, Social Change, Gender Roles.

* Responsible Author/Sorumlu yazar

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi,
Aksaray Üniversitesi, Sosyal
Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji
A.B.D., Email:osman_422@outloo
k.com, 0000-0001-9820-3727

Article History/Makale Tarihi:

Received/Teslim :04.10.2025

Accepted/Kabul :16.02.2026

Published/Yayımlama :30.06.2026

Cited/Atf:

Öztürk, O. (2026). Tarihsel Süreçte Türk Toplumunda Aile Kurumunun Dönüşümü: Sosyolojik Bir Değerlendirme, *Bulanık MYO Sosyal Bilimler Dergisi* (BULSODER), 4(1), 1-18.

Copyright/Telif Hakkı

Bu makale, Creative Commons Atf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY NC)'nın hüküm ve koşulları altında dağıtılan açık erişimli bir makaledir.

GİRİŞ

Tarih boyunca varlığını sürdüren en temel toplumsal kurumlardan biri olan aile, bireylerin topluma uyum sürecinde, kimlik inşasında ve kültürel mirasın kuşaklar arasında aktarılmasında kritik bir rol üstlenen çok katmanlı bir yapıdır. Her ne kadar günlük kullanımda aile, genellikle anne, baba ve çocuklardan oluşan dar bir yapı olarak anlaşılrsa da; sosyoloji ve antropoloji disiplinlerinde aile, toplumsal ilişkilerin biçimlendiği, tarihsel, kültürel ve yapısal bağlamlarda anlam kazanan daha kapsamlı ve dinamik bir kurum olarak ele alınmaktadır.

Ailenin evrenselliği üzerine yapılan tartışmalar, Robert Murdock gibi antropologların çalışmalarında önemli bir yer tutmaktadır. Murdock, 1949 yılında yaptığı geniş kapsamlı araştırmalar sonucunda, dünya genelindeki 250 farklı toplumda ailenin evrensel bir kurum olduğunu ve cinsel düzenleme, ekonomik işbirliği, neslin devamı ve çocukların topluma kazandırılması gibi dört temel işlevi yerine getirdiğini öne sürmüştür (Murdock, 1949). Onun literatüre kazandırdığı "çekirdek aile" terimi, günümüzde en yaygın aile tipi olarak kabul edilse de, bu tanımın özellikle Batı toplumlarının modernleşme deneyimlerinin bir yansıması olduğu ve ailenin küresel ölçekteki çeşitliliğini tam olarak kapsamadığı eleştirileri de mevcuttur. Zira aile, sadece biyolojik ve hukuki bağlarla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda derin duygusal ilişkiler, karmaşık ekonomik işlevler ve kültürel normlarla sürekli olarak yeniden şekillenen canlı bir organizmadır (Bilge Zafer, 2013: 122; Giddens, 2008: 246-48).

Aile kurumunun tanımındaki çeşitlilik ve esneklik, bu yapının tarihsel süreç içerisinde farklı sosyo-kültürel bağlamlara göre sürekli olarak yeniden inşa edilmesinden kaynaklanmaktadır. İnsanlık tarihi; avcı-toplayıcı yaşam biçimlerinden başlayarak tarıma dayalı yerleşik düzene, ardından sanayileşme ve kentleşmenin damga vurduğu modern döneme ve nihayetinde küreselleşme ile dijitalleşmenin belirleyici olduğu bilgi çağına kadar uzanan köklü dönüşümlere sahne olmuştur. Her bir üretim tarzı ve toplumsal yapı, aile kurumunun biçimini, üyeler arası ilişkileri ve yerine getirdiği işlevleri ciddi biçimde dönüştürmüştür. Örneğin, erken dönem topluluklarda kadın emeğinin baskınlığıyla ortaya çıkan anaerkil eğilimler, tarım toplumlarında erkeğin üretimde öne çıkmasıyla ataerkil yapılanmalara evrilmiştir. Sanayi devrimi ise, geleneksel geniş aile formunun yerini, daha bireyselleşmiş ve mobiliteye açık çekirdek aile yapısına bırakmasına zemin hazırlamıştır. Tüm bu dönüşümler, aileyi yalnızca biyolojik veya yasal bir birliktelikten ibaret olmayan, aynı zamanda ekonomik, duygusal ve kültürel boyutlarla iç içe geçmiş dinamik bir toplumsal yapı olarak konumlandırmaktadır (Adak, 2011: 15; Erarslan ve Demirel, 2020).

Bu çalışma, Türk toplumunda aile kurumunu değişmez ve tek tip bir yapı olarak ele almak yerine, tarihsel bağlam, kültürel süreklilik ve toplumsal değişim süreçlerinin etkileşimi içinde sürekli yeniden kurulan bir toplumsal yapı olarak değerlendirmektedir. İslamiyet öncesi ve sonrası dönemler arasındaki ilişkiyi keskin bir kırılma üzerinden değil, dönüşümle birlikte devam eden yapısal süreklilikler çerçevesinde ele alması, çalışmanın ayırt edici niteliğini ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra Osmanlı ailesi, yalnızca tanımlayıcı bir perspektifle değil; ekonomik örgütlenme, hukuki düzen ve toplumsal kontrol mekanizmalarıyla birlikte incelenerek literatürde yaygın olan parçalı ele alış biçimlerinin ötesine geçilmektedir. Günümüz aile yapısında gözlenen değişimlerin kurumsal araştırma verileriyle desteklenmesi ise çalışmanın literatüre somut, analitik ve bütüncül bir katkı sunduğunu göstermektedir.

Bu çalışma, Türk toplumundaki aile kurumunun tarihsel gelişimini, üretim biçimleriyle kurduğu çok yönlü ilişkileri, toplumsal sınıflar arasındaki yapısal farklılaşmalarını ve modernleşme sürecinin bu kuruma getirdiği dönüşümleri sosyolojik bir çerçevede ele almayı amaçlamaktadır. Ailenin tarihsel süreçte karşı karşıya kaldığı değişim dinamikleri, sosyal ve kültürel adaptasyon mekanizmaları ve geleceğe dönük potansiyel evrimleri çok boyutlu bir yaklaşımla incelenmektedir. Bu bağlamda makale, geçmişten günümüze uzanan dönüşüm hattı boyunca ailenin nasıl bir yeniden yapılanma süreci geçirdiğini tartışarak, söz konusu toplumsal yapının sadece sabit bir birim olmadığını; aksine tarihsel koşullarla şekillenen, değişime açık ve sürekli dönüşen dinamik bir kurum olduğunu göstermeyi hedeflemektedir. Literatür taraması yapılarak hazırlanan bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, aile kurumunun tarihsel gelişimi ve kuramsal temelleri değerlendirilerek, üretim biçimleri ile toplumsal yapı arasındaki ilişki üzerinden aile yapısı tartışılmıştır. İkinci bölümde, Türk aile yapısı İslamiyet öncesinden Osmanlı dönemine uzanan tarihsel bağlam içinde incelenmiş; aile kurumunun toplumsal, ekonomik ve hukuki boyutları analiz

edilmiştir. Üçüncü bölümde, Cumhuriyet dönemi ve günümüz koşulları çerçevesinde modernleşme, kentleşme ve toplumsal değişim süreçlerinin Türk ailesi üzerindeki yansımaları ele alınmıştır.

1. AİLE KURUMUNUN TARİHSEL VE KURAMSAL ÇERÇEVESİ

Aile, genel bir tanımla, evlilik ya da soy bağı temelinde kurulan; yetişkin bireylerin çocukların bakım, korunma ve toplumsallaşma sorumluluğunu üstlendiği temel bir toplumsal örgütlenme biçimi olarak değerlendirilmektedir. Bu örgütlenme, ebeveynlik, evlilik ve akrabalık ilişkileri aracılığıyla yapılandırılmakta ve bireyler arası sosyal bağların sürekliliğini sağlamaktadır. Aile kurumu, insanlık tarihinin en köklü ve sürekliliği en yüksek sosyal yapılarından biri olarak, farklı tarihsel ve toplumsal bağlamlarda varlığını sürdürmüştür. Toplumsal yapının tarihsel dönüşümüyle birlikte, klan, kabile ve aşiret gibi geniş ölçekli topluluk biçimlerinden, modern dönemde daha sınırlı ve çekirdek nitelikli aile yapılarına doğru belirgin bir yönelim gözlemlenmektedir. (Bilge Zafer, 2013: 122).

Murdock'un aileye dair tanımının, tarihsel ve toplumsal açıdan değerlendirildiğinde modern toplumların bir ürünü olduğu söylenebilir. Bu tanım, özellikle Batı toplumlarının ve modernleşme sürecindeki toplumların aile yapısını yansıtmaktadır. Aile her ne kadar evrensel bir kurum olsa da, bu durum onun evrensel bir biçimde tanımlanabileceği anlamına gelmemektedir. Aile kurumunun dünya genelinde gösterdiği büyük çeşitlilik, evrensel bir tanım yapılmasının önündeki en temel engeldir. Genellikle içinde yaşanan toplumun aile modeli esas alınarak aile tanımlanmaktadır. Ancak dünya, tek bir toplumun ya da kültürle sınırlanmamıştır (Adak, 2011: 40).

Aile yapısı genel hatlarıyla geniş aile ve çekirdek aile olmak üzere iki temel biçimde sınıflandırılabilir. Geniş aile; birden fazla çekirdek ailenin bir arada yaşadığı, güçlü akrabalık ilişkileri ve ortak yaşam alanı etrafında şekillenen bir aile modelidir. Bu yapıda, kuşaklar arası dayanışma ve iş bölümü belirgin bir rol oynamaktadır. Öte yandan, çekirdek aile; yalnızca eşler ve evlenmemiş çocuklardan oluşan, daha dar kapsamlı bir aile türüdür. Ancak bu tanım, çağdaş sosyolojik yaklaşımlar açısından yeterli bir açıklama sunmamaktadır; çünkü aile sadece biyolojik ve hukuki bağlardan ibaret olmayıp, duygusal ilişkiler, ekonomik işlevler ve kültürel normlarla da şekillenen çok boyutlu bir kurumdur (Giddens, 2008: 246-48).

Aileyi evrensel düzeyde tanımlamayı güçleştiren bir diğer önemli etken, bu kurumun tarihsel süreç içerisinde sürekli değişim göstermesidir. Ailenin yapısı, üyeleri arasındaki ilişkiler, işlevleri ve aileye dair algılar zamanla dönüşmektedir. Bu değişimlerle birlikte aile kavramının sınırları da genişlemekte; birlikte yaşam biçimleri, eşcinsel evlilikler gibi alternatif yaşam tarzları da artık "aile" kategorisinde değerlendirilmektedir. Öte yandan bazı bireyler, köklü bir kurum olan aileyi günümüzde geçerliliğini yitirmiş bir yapı olarak görmektedir. Dünya Değerler Araştırması'na göre "Aile, artık modası geçmiş bir kurumdur" ifadesine katılanların oranı Fransa'da %36, İngiltere ve Hollanda'da %25, Arjantin ve Hindistan'da %19, Amerika ve Japonya'da %10, Türkiye'de ise %6-8 arasında değişmektedir (Canatan ve Yıldırım, 2009: 62).

Aile kavramına ilişkin literatürde, açıklayıcı yaklaşımların yanı sıra, aileyi normatif ölçütler doğrultusunda değerlendiren perspektifler de bulunmaktadır. Bu tür yaklaşımlar, ailenin mevcut halini açıklamaktan çok, nasıl olması gerektiğine odaklanmaktadır. Ancak normatif tanımlar, bilimsel nesnellikten uzaklaştıkları ölçüde eleştiriye açıktır. Bu noktada akla gelen soru şudur: Bilimsel ve evrensel bir aile tanımından tamamen vaz mı geçilmelidir? Bu sorunun yanıtı, 'bilimsellik' kavramını nasıl tanımladığımıza bağlıdır. Bilim, genellikle gözlemlenebilir olgulara dayanmakta ve bu somutluk, bilimsel çerçevenin sınırlarını da beraberinde getirmektedir. Eğer bilimsellik; tekil gözlemlerden yola çıkarak tümevarımsal bir yöntemle genel ilkelere ulaşmak anlamında kullanılırsa, teorik düzlemde evrensel nitelikte bir aile tanımı mümkündür. Aile, belirli tarihsel ve toplumsal koşullar içinde biçimlenen bir kurum olarak ele alındığında, 'kuruluş' olgusu ön plana çıkmaktadır. Kuruluşlar, gözlemlenebilir yapılar olduklarından, tanımlanabilirlik açısından avantaj sunmaktadır. Aile, insanlık tarihinin ortak bir kurumu olarak kabul edildiğinde ise, gerekli soyutlamalarla evrensel bir çerçeve çizmek olanaklı hale gelmektedir (Canatan ve Yıldırım, 2009: 64).

İnsanlık tarihi, her biri bir öncekinden daha ileri bir aşamayı temsil eden dört temel üretim biçiminin egemen olduğu dönemlerden geçmiştir. Bu üretim biçimleri, farklı toplum modellerinin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Başlangıçta üretim araçlarının ortak kullanımına dayalı olan avcı-toplayıcı topluluklar, tarım devrimiyle birlikte yerini toprağın temel üretim aracı olduğu tarım toplumlarına bırakmıştır. Bunu, sanayi devrimiyle üretimin fabrikalar etrafında şekillendiği sanayi toplumları izlemiştir. 1980'li yıllardan itibaren ise teknolojik gelişmelerin hız kazanmasıyla birlikte bilgi, en değerli üretim kaynağı hâline gelmiş ve böylece günümüzün sanayi sonrası, diğer adıyla bilgi toplumu ortaya çıkmıştır. Bu dört üretim biçimi, yalnızca ekonomik yapıyı değil; aynı zamanda toplumların siyasal, hukuki, ideolojik ve kültürel yapılanmalarını da derinden etkilemiştir. Dolayısıyla, toplumun temel kurumu olan ailenin de, üretim ilişkilerinde meydana gelen değişimlere bağlı olarak biçimsel ve işlevsel dönüşümler yaşadığı söylenebilir. Zaman içinde ailenin yapısı, işlevleri ve türleri; ekonomik altyapının geçirdiği değişimle paralel bir evrim geçirmiştir (Adak, 2011: 15-16).

Avcı-toplayıcı özellikler taşıyan erken toplumsal örgütlenmelerde, kadınların bitki toplama ve besin teminine dayalı faaliyetleri, tarımsal üretimin ortaya çıkışına zemin hazırlayan temel pratikler arasında değerlendirilmektedir. Antropolojik ve tarihsel materyalist yaklaşımlar, bu üretim biçiminin hane halkının geçim koşullarını güvence altına almasının yanı sıra, kadınların toplumsal konumunun görece güçlü bir biçimde şekillenmesine katkı sunduğunu ileri sürmektedir (Morgan, 1877; Engels, 1884). Bu bağlamda kadın, yalnızca üretim süreçlerine katılan bir özne olarak değil, aynı zamanda akrabalık ilişkilerinin kurulması ve soyun aktarılması açısından da merkezi bir konumda yer almıştır. Nitekim bazı erken toplumsal yapılarda soyun anne hattı üzerinden tanımlanması ve mirasın kız çocukları aracılığıyla devredilmesi, literatürde anaerkil ya da ana-soylu düzenlemeler olarak tartışılmaktadır (Lerner, 1986). Ancak tarıma dayalı yerleşik yaşamın yaygınlaşması ve hayvanların evcilleştirilmesiyle birlikte üretim araçları ve emek örgütlenmesi önemli ölçüde dönüşmüştür. Üretimin ölçek kazanması ve fiziksel güce dayalı emeğin artan önemi, erkek emeğinin üretim süreçlerinde daha belirgin hale gelmesine yol açmış; bu durum aile içindeki rol ve otorite ilişkilerinin yeniden düzenlenmesini beraberinde getirmiştir. Engels'in de vurguladığı üzere, söz konusu dönüşüm, ataerkil yapılanmaların kurumsallaşması açısından tarihsel bir eşik olarak değerlendirilmektedir (Adak, 2011: 36-37).

İlkel (Avcı-toplayıcı) toplumda tarım tekniklerinin gelişmesi, hayvanların evcilleştirilmesi ve madenlerin keşfiyle birlikte, insanlık tarihinde ilk kez tüketilenden fazlasının üretildiği bir döneme girilmiştir. Bu üretim fazlası, daha önce görülmemiş bir ekonomik zenginlik yaratmış ve toplumsal yapıyı kökten değiştirmiştir. Tarımsal üretimin süreklilik kazanmasıyla birlikte, eşitlikçi paylaşım anlayışı zayıflamış; herkesin üretimi katılmasını zorunlu kılan kolektif yapılar çözülmeye başlamıştır. Artık yalnızca üretimi gerçekleştirenler, tüm topluluğun geçimini sağlayacak kaynakları sunar hâle gelmiştir. Bu süreçte erkekler, tarım ve hayvancılığa yönelik üretim araçlarını ve teknolojik aletleri geliştirmeye yönelmiş; kadınlar ise, üretim açısından düşük değerde görülen ev içi faaliyetlerle sınırlı kalmıştır. Böylece kadınlar ve yaşlılar, üretim sürecinden giderek dışlanmış ve toplumsal konumları zayıflamıştır. Özel mülkiyetin ortaya çıkmasıyla birlikte, üretim araçlarını geliştiren erkekler, bu araçların da sahibi konumuna gelmiş ve ekonomik güçlerini pekiştirmiştir. Bu dönüşüm, kadınların toplumsal statüsünün erozyona uğramasına ve zamanla kamusal alandan geri çekilmelerine neden olmuştur (Tayanç ve Tayanç, 1981: 26). Üretim fazlasının ortaya çıkışı, aileyi yalnızca dayanışmaya dayalı bir birlik olmaktan çıkararak mülkiyet ve üretim ilişkilerinin düzenlendiği temel bir toplumsal yapı hâline getirmiştir. Bu süreçte aile içi ilişkiler, üretim araçlarının denetimi üzerinden yeniden şekillenmiş; ekonomik gücü elinde bulunduran bireyler, özellikle erkekler, aile içi otoriteyi belirleyen konuma yükselmiştir. Mirasın korunmasına yönelik düzenlemeler soyun baba hattı üzerinden izlenmesini güçlendirirken, evlilik kurumu mülkiyetin aktarımını güvence altına alan bir mekanizma olarak işlev görmüştür. Böylece aile, toplumsal ve ekonomik eşitsizliklerin yeniden üretildiği bir yapıya dönüşmüş; kadınlar ve yaşlıların aile içindeki rolleri daha sınırlı bir çerçevede tanımlanmıştır.

Üretim araçlarındaki gelişmelere paralel olarak, toplumsal emek gücünün temel kaynağı erkekler hâline gelmiştir. Artan üretim hacmi ve yoğun emek ihtiyacı, ilkel toplumsal yapıların çözümlenmesine ve yerini köleci, ataerkil düzenlere bırakmasına zemin hazırlamıştır. Ekonomik kaynaklara, üretim araçlarına ve siyasal iktidara sahip olan egemen erkek sınıf, bu gücünü korumak ve nesebin izini

kendi üzerinden sürdürmek amacıyla hukuk yoluyla aile kurumunu yeniden yapılandırmıştır. Böylece aile, toplumsal düzenin bir aracı olarak şekillendirilmiş; kadının konumu ise bu yeni düzenin hizmetinde tanımlanmıştır. Ataerkil sistemin kurumsallaşmasında belirleyici rol oynayan tek eşli evlilik modeli, özellikle kadınlara yönelik bir zorunluluk olarak kurgulanmıştır. Kadın, ev içi emeğe ve çocuk bakımına hapsedilirken; erkek için bu model, yalnızca hukuki çerçevede geçerli olmuş, gündelik yaşamda ise çok eşlilik, cariyelik ve köle kadınlarla süren ilişkilerle desteklenmiştir. Bu ikili yapı, ataerkilliğin hem ekonomik hem de kültürel düzeyde nasıl sürdürüldüğünü gözler önüne sermektedir (Erarslan ve Demirel, 2020: 5).

Toplumsal sınıflar arasında evlilik biçimleri ve aile içi ilişkiler benzer kalıplar sergilese de, bu ilişkilerin biçimlenişi sınıfsal aidiyetle doğrudan ilişkilidir. Özellikle anne, baba ve çocuklar arasında kurulan bağlar, ait olunan sınıfın kültürel normları çerçevesinde şekillenmiştir. Gelenek ve görenekler, çocuk yetiştirme pratiklerinde belirleyici rol oynamış; her aile kendi sosyo-kültürel yapısına uygun değerleri çocuklarına aktarmaya çalışmıştır. Soylu sınıfa mensup ailelerde ise, çocuk bakımı aristokrat kadının statüsüyle bağdaşmayan bir uğraş olarak görülmüş; bu nedenle çocukların bakımı doğumdan itibaren dadılara ve hizmetlilere devredilmiştir. Bu durum, çocuğun ilk duygusal bağlarını aile üyelerinden ziyade, dışsal bakım sağlayıcılarla kurmasına neden olmuştur. Böylece, üst sınıf aile yapısında duygusal yakınlık ve ebeveyn-çocuk ilişkisi büyük ölçüde dolaylı ve mesafeli bir biçim kazanmıştır (Poster, 1989: 210).

Feodal toplumun gelişim sürecinde, özellikle yün sanayisinde yaşanan ilerlemeler, toplumsal yapıda yeni aile biçimlerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Burjuva ve köylü ailelerine ek olarak, ekonomik üretimle doğrudan ilişkili olan esnaf ve zanaatkâr aileleri de şekillenmiştir. Bu yeni aile tipi, köylü ailesiyle benzer şekilde hem tarımsal hem de zanaat üretimini içeren çift yönlü bir yapıya sahipti. Aile, yalnızca bir toplumsal kurum değil, aynı zamanda üretimin temel birimi olarak işlev görmeye başlamıştır. Ailenin ekonomik hayatta üstlendiği bu rol, içinde bulunduğu toplumsal sınıf, ekonomik koşullar ve üretim ilişkileriyle şekillenen daha karmaşık yapılar hâlinde evrilmiştir. Böylece, geçim ekonomisine dayalı aile yapıları, feodal sistemin dönüşen ekonomik dinamikleriyle birlikte yeni işlevler üstlenmiştir (Adak, 2011: 24).

Coğrafi keşiflerin ardından, keşfedilen topraklardaki yer altı zenginliklerinin Avrupa'ya taşınması, ekonomik gücün tarım merkezli yapıdan ticaret eksenli bir sermaye birikimine doğru kaymasına yol açmıştır (Erarslan ve Demirel, 2020: 6). Bu gelişmelerin sonucunda, feodal üretim biçiminin çözülme süreci hız kazanmış ve 19. yüzyılda Sanayi Devrimi'nin etkisiyle tarih sahnesinden çekilerek yerini kapitalist üretim ilişkilerine bırakmıştır. Kapitalist sistemde üretimin merkezi, toprağın değil fabrikanın hâkim olduğu bir yapıya dönüşmüştür. Bu dönüşüm, üretim araçlarını elinde bulunduran sermaye sınıfı ile yalnızca emek gücünü satarak yaşamını sürdürebilen proletarya sınıfı arasındaki temel sınıfsal ayrımı doğurmuştur. Böylece, kapitalist toplumun sınıfsal yapısı; mülkiyet, üretim ilişkileri ve emek sömürsü temelinde yeniden biçimlenmiştir (Burns, 2009: 30). Toplumsal üretim biçimlerindeki dönüşüm, aile kurumunun yapısal niteliğini de derinden etkilemiştir. Feodal dönemde hem üretim hem de tüketim birimi olarak işlev gören geniş aile yapısı, sanayileşmeyle birlikte parçalanmış; üretimin ev dışına taşınmasıyla birlikte aile, ekonomik birim olmaktan uzaklaşarak daha çok duygusal ve biyolojik işlevleri öne çıkan çekirdek aile formuna evrilmiştir. Bu yeni aile modeli, sanayi toplumunun ihtiyaç duyduğu esnek, bireyselleşmiş ve taşınabilir iş gücünün de toplumsal zeminini oluşturmuştur.

Çekirdek ailenin ilk biçimlerinin yaklaşık 1750'li yıllarda burjuvazi içinde şekillenmeye başladığı öne sürülmektedir. Bu yeni aile modeli, sınıfsal ilişkiler doğrultusunda kurgulanmış bir hiyerarşiye sahiptir. Ailenin ekonomik yükünü taşıyan erkek, bu yapı içinde otoritenin merkezindedir. Kadın ise, eşinin toplumsal konumunu temsil eden evin iç düzeninden sorumlu tutulmuş; hizmetlilerin desteğiyle ev işleri, temizlik ve özellikle çocuk bakımı gibi görevlerle sınırlandırılmıştır. Burjuva ailede ideal evlilik anlayışı, kadının annelik görevini yerine getirme yeterliliğiyle doğrudan ilişkilendirilmiş, çocuğun terbiyesi ve eğitimi kadının asli sorumluluğu sayılmıştır. Bu bağlamda, burjuva kadınının en meşru toplumsal rolü, geleceğin 'saygın' bireylerini yetiştiren anne figürü olmaktır (Adak 2011: 29).

Kapitalist düzenin rekabete dayalı doğasına karşın, aile kurumu duygusal bağların, içtenliğin ve karşılıklı bağlılığın yaşandığı bir alan olarak idealize edilmiştir. Feodal dönemde yaygın olan geniş aile yapısının çözülmesiyle, aile dışındaki yaşlı bireylerin ve akrabaların aile içindeki yönlendirici ve denetleyici rolleri giderek zayıflamıştır. Bu süreç, aile içi karar mekanizmalarının dışsal normlar yerine daha çok bireylerin kendi değerleri ve ilişkileri doğrultusunda şekillenmesine zemin hazırlamıştır. Böylece anne-babanın çocuklar üzerindeki otoritesi, önceki kuşaklara kıyasla daha baskın hale gelmiş ve ailenin iç işleyişinde daha belirleyici bir rol oynamıştır (Erarslan ve Demirel, 2020: 6).

Burjuvazi sınıfından farklı olarak, sanayileşme süreciyle birlikte topraklarından koparılan ve kent yaşamına uyum sağlamaya çalışan işçi sınıfı, aile yapısını ekonomik sıkıntılar ve toplumsal baskılar altında şekillendirmiştir. Fabrikalarda ödenen yetersiz ücretler, yalnızca erkeğin çalışmasının geçim için yeterli olmaması nedeniyle, kadın ve çocukların da üretim sürecine katılmalarını zorunlu kılmıştır. Bu durum, işçi ailesinin geleneksel anlamda huzurlu ve korunaklı bir aile ortamı oluşturmasını büyük ölçüde engellemiştir. Düşük gelir düzeyi, birden fazla ailenin aynı yaşam alanını paylaşmasına neden olmuş; çoğu zaman birkaç hane halkı, tek bir odada yaşamını sürdürmek zorunda kalmıştır. Kadınlar ve çocuklar, erkeklere kıyasla daha düşük ücretlerle ve ağır koşullarda çalıştırılmış, bu da kadınların hem fiziksel hem de psikolojik olarak yıpranmasına yol açmıştır. Kadının üretim sürecine aktif katılımı, hane gelirine katkı sağlamasının ötesinde, aile içindeki geleneksel ataerkil dengeyi de sarsmış; erkek egemen yapının zamanla dönüşmesine zemin hazırlamıştır (Poster, 1989; Adak, 2011: 26-30).

1980'li yıllardan itibaren dünya, köklü dönüşümlerin yaşandığı bir sürece girmiştir. Tarım ve sanayi devrimlerinin ardından, üçüncü büyük dönüşüm olarak nitelendirilen enformasyon devrimi meydana gelmiştir. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki hızlı gelişmeler, özellikle hizmet sektörünün ön plana çıkmasını sağlamıştır. Bu dönemde kadınların iş gücü piyasasında daha görünür hale gelmesi, yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda toplumsal ilişkiler açısından da önemli etkiler yaratmıştır. Geleneksel ataerkil yapılar varlığını sürdürmekle birlikte, aile içindeki otorite ve güç ilişkileri daha dengeli ve eşitlikçi bir yapıya evrilmiştir. Kadınların ekonomik olarak bağımsızlaşması, ev içi karar alma süreçlerinde daha fazla etkin rol üstlenmelerine zemin hazırlamıştır. Buna paralel olarak, erkekler de ev işlerinde ve çocuk bakımında daha fazla sorumluluk üstlenerek, geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin dönüşümüne katkıda bulunmuşlardır (Adak, 2011: 47-48).

Günümüzde aile kavramı, klasik sınırlarının dışına taşarak daha geniş ve çeşitlenen bir içerikle ele alınmaktadır. Çekirdek aile yapısının toplumsal yaşamda temel bir unsur olarak varlığını sürdürmesi kabul edilse de, özellikle Batı toplumlarında bu modelin gelecekteki temsil kabiliyeti tartışmaya açılmıştır. Geçmişte evlilik, bireyler arasında daha sade ve sınırlı beklentiler üzerine kuruluyken; günümüzde evlilikten duygusal yakınlık, cinsel uyum ve güçlü bir arkadaşlık gibi daha derin bağlar talep edilmektedir. Bu artan beklentiler, uzun vadeli evlilik birlikteliklerini sürdürmeyi zorlaştıran etkenlerden biri olarak görülmektedir. Nitekim boşanma oranlarındaki yükseliş, bireylerin evlilik ve aileye bakış açılarında kayda değer bir dönüşüm yaşandığını göstermektedir. Bu değişim süreci, aile kurumunun gelecekte alabileceği biçimlere dair farklı değerlendirmelerin ve öngörülerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır (Erarslan ve Demirel, 2020: 6-7).

Ailenin geleceğine dair yürütülen tartışmalarda, alternatif yaşam biçimlerinin artışına rağmen ailenin daha kalıcı ve dirençli bir toplumsal yapı olduğu yönünde görüşler öne çıkmaktadır. Bu yaklaşıma göre, siyasetçiler ve toplumsal norm belirleyicileri, aileyi sadece biyolojik devamlılığın değil, aynı zamanda kültürel sürekliliğin de taşıyıcısı olarak tanımladıkça, aile kurumu değişen yaşam tarzlarına rağmen önemini koruyacaktır. Ancak bunun karşısında, bireysel mutluluğun ve öznel tatminin öncelik kazandığı günümüz toplumlarında, klasik aile yapısının sarsılacağına dair görüşler de giderek güç kazanmaktadır. Duygusal ve kişisel beklentilerin çeşitlenmesi, bireyleri farklı ilişki biçimlerine yönlendirmekte ve geleneksel çekirdek ailenin yanı sıra farklı birliktelik formlarının da toplumsal meşruiyet kazanmasına zemin hazırlamaktadır. Bu bağlamda, bazı sosyologlar aile kurumunun tarihsel işlevlerini yavaş yavaş yitireceğini ve giderek çözülmeye yüz tutacağını savunmaktadır. Örneğin Pollak, "parçalanmış aile" kavramını, boşanma ya da ölüm sonrası ebeveynlerden yalnızca biriyle sürdürülen aile yapısı olarak tanımlarken; "tamamlanmamış aile"yi ise evlilik dışı doğan çocukların yalnız anneleriyle oluşturduğu yaşam birimi olarak

açıklamaktadır. Bu tür aile modelleri, modern toplumda geleneksel aile formunun yerini alabilecek alternatif yapılar olarak değerlendirilmektedir (Pollak, 1950; Akt. Sayın, 1990: 20-21).

Toplumsal değer sistemleri, bireysel yaşam tarzlarına ve hızla gelişen bilimsel-teknolojik koşullara paralel olarak sürekli bir değişim içindedir. Özellikle insan ömrünün uzaması ve üreme teknolojilerindeki çarpıcı gelişmeler, şimdiye dek sabit kabul edilen biyolojik ebeveynlik anlayışının yeniden sorgulanmasına yol açmaktadır. Bu dönüşüm, sadece aile kavramını değil; ebeveynlik rolleri, soy ilişkileri ve toplumsal kimlikler gibi temel yapıları da gelecekte köklü bir biçimde etkileyebilecek potansiyele sahiptir (Adak, 2012: 36).

2. GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE TÜRK AİLE YAPISININ DÖNÜŞÜMÜ

İnsan, doğası gereği toplumsal bir varlıktır ve yaşam serüvenini sosyal ilişkilerle şekillendirmektedir. Bireyin topluma ilk adım attığı, sosyal kimliğini geliştirdiği temel yapı ise ailedir. Aile kurumu, insanlık tarihi kadar eskiye dayanan ve köklü bir işlevselliğe sahip olan bir toplumsal örgütlenmedir. Tarih boyunca insanları bir arada tutan, dayanışmayı ve ortak yaşamı mümkün kılan en temel unsur, güçlü akrabalık bağları ve aile ilişkileri olmuştur (Kagıtcıbaşı, 2013). Aile kavramı aynı zamanda kültürel bir yapı taşıını da yansıtmaktadır. Her kültür, coğrafya ve toplum kendine has bir aile anlayışı geliştirmektedir. Ailenin biçimi ve işlevi, o toplumun değer yargıları, dini inançları, gelenek-göreneklere ve yaşam tarzı doğrultusunda şekillenmektedir. İnsanların yaşadığı çevresel koşullar ve kültürel kodlar, aileyi nasıl tanımladıklarını ve yaşattıklarını doğrudan doğruya etkilemektedir (Aktaş, 2013; Koç, 2008).

Tarih boyunca çeşitli kültürlerin aile yapıları, özellikle hukuk sistemleri ve toplumsal düzenle olan ilişkileri nedeniyle birçok medeniyetin dikkatini çekmiş, farklı disiplinlerdeki araştırmalara konu olmuştur. Modern dönemde ise sosyoloji disiplini, aile kurumunu merkezine alarak toplum yapısını anlamaya çalışmıştır. Aile, uygarlığın inşa edici birimi olarak değerlendirilmiş; bir toplumun sosyal direnci, aile yapısının sağlamlığıyla ilişkilendirilmiştir (Bourdieu, 1995; Şentürk, 2014). Köklü bir tarihi geçmişe ve zengin bir medeniyet birikimine sahip olan Türklerin aile yaşamı da tarihsel ve kültürel araştırmalar açısından her zaman önem arz etmiştir. Türk toplumunun yardımsever, misafirperver ve toplumsal dayanışmayı önceleyen karakteri, güçlü aile yapısıyla ilişkilendirilmiş; geçmişte elde edilen siyasal ve kültürel başarılar, aile kurumunun direnciyle açıklanmıştır. Türklerin tarih boyunca farklı coğrafyalarda yaşamış olmalarına rağmen, aile yapılarında büyük farklılıklar gözlemlenmemiştir; temel değerler değişmeden varlığını sürdürmüştür (Duyar, 2011).

Türk ailesi, genel itibarıyla "baba merkezli" yani pederşahi bir karakter taşımaktadır. Bu yapıda hem anneye hem babaya eşit derecede önem verilmektedir. Kadınlar ve çocuklar, ailenin temel parçaları olarak değer görülmektedir. Her ne kadar babanın otoritesi ön planda olsa da, karar alma süreçlerinde kadının söz hakkı büyüktür. Araştırmalarda, bazı yönleriyle kadına verilen değer yüksekliği nedeniyle anaerik özelliklerin de gözlemlendiği belirtilmiştir. Özellikle mitolojik anlatılarda Türklerin dişi kurttan türediği yönündeki anlatılar, kadının toplumdaki simgesel rolüne işaret etmektedir. Yapı itibarıyla Türk ailesi, anne-baba ve çocuklardan oluşan küçük birimlerden meydana gelir. Ancak akrabalık ilişkilerinin kuvvetli olması, bu çekirdek yapının genişlemesini sağlar ve büyük aile ya da boy kavramı ortaya çıkar. Soy bağı, aile içi aidiyetin temelini oluşturur. Ailede herkesin eşit haklara sahip olduğu, mülkiyetin ortak sayıldığı ve ekonomik paylaşımın ortaklaşa yapıldığı bir anlayış hâkimdir (Arıkan, 2005; Kandiyoti, 1988).

Sosyolojik yaklaşımlar çerçevesinde aile, toplumsal düzenin oluşumunda ve devamlılığının sağlanmasında kilit bir rol üstlenen temel kurumlardan biri olarak değerlendirilmektedir. Durkheim, aileyi ortak değerlerin ve toplumsal bağlılığın bireylere aktarılmasını mümkün kılan bir yapı olarak ele alırken; Giddens, aileyi modern toplumlarda kişiler arası ilişkilerin kurumsal bir nitelik kazandığı ve sürekli dönüşüm içinde olan bir sosyal alan olarak tanımlamaktadır (Durkheim, 1893; Giddens, 2008). Bu bağlamda aile, yalnızca ortak yaşamı ifade eden bir birliktelikten ibaret olmayıp, toplumsal normların, rollerin ve kültürel anlamların kuşaklar arasında yeniden üretildiği kurumsal bir çerçeve sunmaktadır. Dilimizdeki "evlenmek" ve "evlendirmek" kavramları, geçmişten bugüne gelen kültürel anlamları da içinde barındırmaktadır. Evlilik, bireylerin baba evinden ayrılıp kendi yuvalarını kurmaları süreci olarak görülmektedir. "Ev-bark" şeklinde ifade edilen geleneksel söylem ise, evin yalnızca barınılan bir yer değil, kutsal bir mekân olarak algılandığını göstermektedir. Türkler için evlilik ve aile kurumu, sadece sosyal bir birliktelik değil, aynı zamanda kutsal bir bağ ve manevi bir değerdir (T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2021).

M.Ö. 300'lerden M.S. 10. yüzyıla kadar uzanan dönem, İslamiyet öncesi Türk tarihi açısından önemli bir evreyi oluşturmaktadır (Türküne, 1995). Türklerin tarihsel ve kültürel birikimi değerlendirildiğinde, farklı dönemlerde ve coğrafyalarda şekillenmiş zengin bir kültürel mozaik ortaya çıkmaktadır. Bu çeşitlilik, ilk bakışta heterojen bir yapı izlenimi verse de, temelde birbirini tamamlayan ve ortak değerler etrafında bütünleşen bir uyum barındırmaktadır. Söz konusu kültürel dokunun en temel ve süreklilik gösteren unsurlarından biri ise, toplumsal yaşamın taşıyıcısı olan aile kurumudur. Aile, hem bireysel kimliğin inşasında hem de toplumsal yapının devamlılığında merkezi bir rol üstlenmiştir (Onay, 2024). Tarihin erken dönemlerinden itibaren Türk toplumu için aile, yalnızca bireylerin bir arada yaşadığı bir birliktelik değil, aynı zamanda toplumsal yapının özünü oluşturan temel bir organizasyon olmuştur. Türklerin farklı kıtalarda, çeşitli iklim ve kültür koşullarında yaşamayı başarmaları, güçlü aile bağlarına dayanan bir sosyal dayanışma kültürünün sonucu olarak değerlendirilebilir. Aileye verilen bu yüksek değer, kuşaktan kuşağa aktarılan kültürel kodların korunmasını sağlamış, toplumsal bütünlüğün teminatı olmuştur. Nitekim Türkçede yer alan ve birçok dilde tam karşılığı bulunmayan detaylı akrabalık terimleri, ailenin sosyal hafızadaki belirleyici konumunu açıkça yansıtmaktadır (Kafesoğlu, 2015).

İslamiyet öncesi Türk toplumlarında aile yapısına bakıldığında, otoritenin merkezinde genellikle baba figürünün yer aldığı bir düzen göze çarpmaktadır. Aile içindeki karar mekanizmalarının ve toplumsal rollerin çoğunlukla erkek üzerinden tanımlandığı bu dönemde, erkek çocukların toplumsal değeri daha yüksek kabul edilmiştir (Kafesoğlu, 2015; Gökalp, 2005). Sözlü kültürün taşıyıcıları olan destanlar, bu değer yargılarını açıkça yansıtmaktadır. Özellikle *Manas Destanı*, erkekliğin kahramanlık ve liderlik vasıflarıyla özdeşleştirildiği kültürel bir örüntüyü ortaya koymaktadır (Ögel, 2010). Bununla birlikte, göçebe yaşam tarzından yerleşik düzene geçiş süreciyle birlikte aile yapısında da önemli dönüşümler yaşanmıştır; aile, sadece biyolojik bir birliktelik değil, aynı zamanda ekonomik ve sosyal birim olarak yeniden şekillenmeye başlamıştır (Eröz, 1991).

İslamiyet öncesi Türk toplumunda aile yapısı, temel olarak ataerkil bir örgütlenme biçimi sergilemekteydi. Aile çekirdeğini genellikle baba, erkek çocuklar ve onların oğulları oluştururken, kız çocukları evlilik yoluyla ailenin dışına çıkmaktadır. Evlenmelerinin ardından, hem kendileri hem de doğacak çocukları artık babalarının ailesine değil, eşlerinin soyuna mensup sayılmaktadır. Bu nedenle, kız çocuklarının mirastan pay alması söz konusu olmamaktadır; onlara düşen pay, evlilik öncesinde çeyiz aracılığıyla verilmiş kabul edilmektedir. Evlilik, bireysel tercihlere ve duygusal bağa değil; aileler arasında sosyal ve ekonomik ittifakı sağlayan araçlara dayanmaktadır. Bu süreç, toplumda yerleşik evlilik ritüelleri çerçevesinde yürütülmektedir; nişan, beşik kertmesi, söz kesme ve nikâh gibi ardışık aşamalardan oluşmaktadır. Çocuk eğitimi ise toplumsal cinsiyet rollerine göre ayrıştırılmıştır: kız çocuklarının terbiyesi ve eğitimi annelerin sorumluluğunda yürütülürken, erkek çocukların yetiştirilmesi daha çok babaların görev alanına girmektedir (Canatan, 2016: 101-102).

İslamiyet öncesi Türk aile yapısına ilişkin değerlendirmelerde, kadının toplumsal konumunun sınırlı ve ikincil bir çerçevede ele alındığına dair yorumlar da bulunmaktadır. Gökalp'e (2005: 67) göre, tarihsel açıdan değerlendirildiğinde, eski Türk toplulukları arasında kadınların en çok değer gördüğü kavimlerden biri Türklerdir. Kadının hastalığı ya da çocuk sahibi olmaması gibi istisnai durumlar dışında, toplumda yaygın olarak tek eşli evlilikler tercih edilmekte, çok eşlilik ise genellikle hoş karşılanmamaktadır. Ayrıca, dönemin toplumsal yapısı içerisinde kadınlar yalnızca aile içinde değil, kamusal alanda da aktif roller üstlenebilmişlerdir. Nitekim bazı kadınlar, devlet yönetiminde söz sahibi olurken, aynı zamanda ekonomik faaliyetlerin de doğrudan bir parçası olabilmektedir (Avcı, 2010: 87-109). Bu durum, İslamiyet öncesi Türk toplumunda kadının edilgen değil, etkin bir toplumsal aktör olarak konumlandırıldığını göstermektedir. İslamiyet öncesi Türk toplumlarında kadınlar, yalnızca aile yaşamının değil, aynı zamanda kamusal ve askerî alanların da etkin birer öznesi konumu haline gelmiştir. Dönemin bazı kadın figürleri, gerek cesaretleri gerekse fiziksel yetkinlikleriyle savaşçı bir karakter sergilemiş ve bu nedenle tarihsel anlatımlarda "amazon" tipi kadınlarla özdeşleştirilmiştir. At binme, ok atma, kılıç kullanma gibi savaş sanatlarında yetkin olan bu kadınlar, yalnızca cephede değil, kale savunmasında da görev alabilmiş; hatta bazıları yönetsel otoritelerin başına geçerek hükümdar ya da vali unvanlarıyla siyasi yetki kullanabilmiştir. Bu durum, o dönemin toplumsal zihniyetinde kadının edilgen değil, aksine etkin ve belirleyici bir rol üstlendiğini göstermektedir (Gökalp, 2005).

Türklerin İslamiyet'i benimsemesiyle birlikte, toplumsal yapıda köklü dönüşümler gözlemlenmiştir. İslam'ın kabulü, geleneksel Şamanist inanç sisteminin kültürel ve ritüel etkilerini zamanla geri plana iterken; toplumsal kurumlar da bu yeni inanç sistemine göre yeniden şekillenmiştir. Bu dönüşümden aile yapısı da payını almış, geleneksel Türk kültürü ile İslami değerlerin sentezlendiği yeni bir aile anlayışı ortaya çıkmıştır. Böylece aile kurumu, hem İslam'ın ahlaki ve hukuki ilkeleriyle hem de Türklerin kadim kültürel kodlarıyla yeniden biçimlenerek özgün bir toplumsal model üretmiştir (İnan, 1968).

Türklerin İslamiyet'le karşılaşmaları ve bu dini benimsemeleri üzerine yapılan çeşitli araştırmalar, bu yeni inanç sistemine yönelik belirgin bir uyum ve kabul eğilimi gösterdiklerini ortaya koymaktadır. Ancak bu eğilim, toplumun tüm kesimlerinde eşzamanlı ve eşit düzeyde gerçekleşmemiştir. Bu nedenle, Türk aile yapısını sabit, yekpare ve tek bir kalıba indirmek yanlıtıcı olabilmektedir. Türklerin İslamiyet ile karşılaşmaları ve bu dini benimsemeleri süreci, literatürde çok boyutlu bir dönüşüm olarak ele alınmaktadır. Tarihsel çalışmalar, bu sürecin özellikle Orta Asya'da kurulan siyasal ve askerî ilişkiler aracılığıyla kademeli biçimde gerçekleştiğini ortaya koyarken; kültürel yaklaşımlar, İslamiyet'in Türklerin mevcut inanç sistemleri ve töre anlayışıyla uyumlu bir sentez içinde benimsendiğini vurgulamaktadır (Kafesoğlu, 2015; Ögel, 2010). Din sosyolojisi perspektifinden yapılan araştırmalar ise İslam'ın, Türk toplumunda yalnızca inanç düzeyinde değil, aynı zamanda toplumsal düzeni ve kolektif değerleri yapılandıran bir referans çerçevesi sunduğunu belirtmektedir (Günay, 2012). Ayrıca tasavvuf merkezli çalışmalar, dervişler ve tarikatlar aracılığıyla geliştirilen halk İslamı anlayışının, özellikle Anadolu'da İslamlaşma sürecini hızlandıran temel unsurlardan biri olduğunu ortaya koymaktadır (Ocak, 2016). Aile kurumunun tarihsel süreçte aldığı biçim; sadece dinî dönüşümlerle değil, aynı zamanda köklü töre anlayışı, yerel gelenekler, coğrafi koşullar ve ekonomik-toplumsal yapılar gibi çok boyutlu etkenlerle birlikte şekillenmiştir. Özellikle dinî normlarla töresel değerlerin iç içe geçmesi, Türk ailesinin hem dönüşen hem de özgün kimliğini koruyan bir yapı haline gelmesine katkı sağlamıştır (Kafesoğlu, 2015: 466-69).

Türk toplumunun İslamiyet'e geçiş sürecinde yaşadığı kültürel dönüşümler, özellikle aile yapısındaki değişimleri anlamak açısından bazı klasik metinlerde izlenebilir. Bu bağlamda, dönemin sosyokültürel dokusunu yansıtan yazılı kaynaklar büyük önem taşımaktadır. Sözlü gelenekten yazılı kültüre aktarılan Dede Korkut Hikâyeleri, hem İslamiyet öncesi değer dünyasını hem de geçiş döneminin toplumsal dinamiklerini gözler önüne serer; hikâyelerde aile, soy bağı, toplumsal roller ve onur kavramı güçlü şekilde vurgulanmaktadır (Türkdoğan, 1992). Buna ek olarak, Yusuf Has Hacib tarafından kaleme alınan Kutadgu Bilig, yalnızca nasihatname özelliği taşıyan bir siyasetname değil, aynı zamanda İslam'ın Türk toplumu üzerindeki ilk etkilerini yansıtan özgün bir kaynaktır. Eser, eski Türk inanç sistemleriyle İslami değerlerin bir arada var olabildiği bir geçiş sürecini belgelemekte ve aile kurumunun bu dönemde nasıl yeniden tanımlandığına dair önemli ipuçları sunmaktadır (Dilaçar, 1988).

İslam hukukunun toplumsal yaşama nüfuz etmesiyle birlikte, evlilik artık yalnızca aileler arası bir sözleşme değil, aynı zamanda dini temellere dayanan hukuki bir aktifleşme süreci başlamıştır. Evliliğin geçerli sayılabilmesi için nikâhın, dini usullere uygun biçimde kılıması zorunlu hale gelmiş; bu da aile kurumuna manevi bir boyut kazandırmıştır. Evlilik sürecinde erkek tarafından kadına verilen 'mehir' ise yalnızca sembolik bir armağan değil, aynı zamanda kadının ekonomik güvenliğini sağlama amacı taşıyan bir yükümlülük olarak öne çıkmıştır (Karaman, 1993). Mehir, evliliğin sorumlulukla temellendiğini gösterdiği gibi, boşanmayı da denetleyici bir unsur haline getirmiştir. Kadının boşanma talebinde bulunması durumunda, aldığı mehri geri iade etmesi koşuluyla evlilik bağına sona erdirebilmesi mümkün olmuştur; bu uygulama ise İslam hukuk literatüründe 'muhalaa' olarak anılmaktadır. Boşanmanın ardından kadının yeniden evlenebilmesi için belirli bir bekleme süresi olan 'iddet' uygulanmaktadır (Cin, 1974: 44). Bu süre zarfında kadın hamile kalmışsa, doğacak çocuğun bakımı babaya verilmektedir. Aynı zamanda erkek, iddet süresi boyunca eski eşinin geçim masraflarını karşılamakla yükümlüdür. Bütün bu düzenlemeler, evliliğin hem dini hem de toplumsal sorumluluklara dayandığını göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

İslamiyet'in kabulüyle birlikte, Arap toplumunda kadına yönelik anlayışta köklü bir zihinsel dönüşümün başladığı görülmektedir. İslamiyet öncesi dönemde, toplumsal değer sistemi içinde

kadınların ikincil ve nesneleştirilmiş bir konuma itildiği, özellikle kız çocuklarının dünyaya gelir gelmez diri diri gömülmesi gibi uygulamaların yaygın olduğu bilinmektedir. Bu tür uygulamalar, yalnızca bireysel trajedileri değil, aynı zamanda kadın varlığının sistematik olarak yok sayılmasını temsil etmektedir. Ancak İslamiyet'in gelişiyle birlikte bu uygulamalar açık bir şekilde yasaklanmış ve kadın hayatı hukuki ve ahlaki bir zemine oturtulmuştur. Bu değişim yalnızca yaşam hakkıyla sınırlı kalmamış; kadınların hukuki özne olarak tanınmasına da zemin hazırlamıştır. Nitekim daha önce kocasının mal varlığının bir parçası gibi görülen kadın, İslam hukukunda artık mirasçı sıfatıyla tanımlanmış, bu da kadının mülkiyet ve ekonomik haklar açısından güçlenmesini beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla İslam, kadınların aile ve toplum içindeki konumunu yalnızca korumakla kalmamış; aynı zamanda onlara bireysel hak ve statü kazandıran bir hukuk sistemi sunmuştur (Cin, 1974: 44).

13. yüzyılın sonlarına doğru Anadolu'da siyasi otorite boşluğunun yaşandığı bir dönemde sahneye çıkan Osmanlı Beyliği, kısa sürede sınırlarını genişleterek yalnızca bir devlet değil, kendi içinde bir uygarlık kurma kapasitesine sahip çok uluslu bir imparatorluğa evrilmiştir. "Osmanlı" kavramı, yalnızca bir hanedanın veya siyasi sistemin adı olmaktan öte, farklı etnik, dini ve kültürel toplulukları bir arada yaşatan bir medeniyet tahayyülünü ortaya koymaktadır. Bu çerçevede kullanılan "Osmanlı ailesi" ifadesi, dar anlamda hanedan mensuplarını değil; Türk, Arap, Kürt, Rum, Ermeni, Yahudi ve daha birçok halktan bireylerin dâhil olduğu, çok kültürlü bir toplumsal dokuyu temsil etmektedirler. Bu çoğul yapının içinde yer alan her grup, kendi dinsel ve geleneksel normlarına göre şekillenen aile formlarını sürdürmüştür; böylece Osmanlı toplumunda tek tip değil, farklı inanç sistemlerine ve yaşam tarzlarına göre çeşitlenmiş aile yapıları ortaya çıkmıştır. Bu durum, Osmanlı'daki toplumsal düzenin hem çoğulculuk hem de birlikte yaşama kültürü üzerinden inşa edildiğini göstermektedir (İnalçık 2017). Osmanlı topraklarında farklı din ve etnik kökenlere sahip topluluklar kendi hukuk kuralları çerçevesinde hayatlarını sürdürseler de, ortak siyasi yönetimin yanı sıra, yüzyıllar boyunca şekillenen zengin bir kültürel mirası ve paylaşılan coğrafi alanı temel alan bir 'Osmanlı ailesi' bilinci oluşmuştur. Bu bağ, sadece resmi otoritenin değil, aynı zamanda tarih boyunca gelişen ortak deneyimlerin de ürünü olarak, çok katmanlı bir toplumsal dayanışmanın temelini teşkil etmiştir (Ortaylı, 2000: 16).

Osmanlı Devleti'nin kuruluş evresinde aile yapısı, sadece dönemin ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarının değil, aynı zamanda milletin taşıdığı ideallerin, heyecanın ve ortak motivasyonların da şekillendirdiği dinamik bir olgudur. Beylikten imparatorluğa doğru ilerlerken, bu aile modeli, kendine özgü bir imparatorluk bilinci ve gururu ile karakterize edilmiştir. Dolayısıyla Osmanlı ailesi, salt bir toplumsal birim olmanın ötesinde, imparatorluğun siyasal ve kültürel dokusunu yansıtan temel yapı taşlarından biri olarak ortaya çıkmıştır. Bu yapının belirleyiciliği, ekonomik ve sosyolojik etkenlerin ötesinde, siyasi garantiler ve dini-manevi normlarla desteklenerek pekiştirilmiştir. Osmanlı toplumsal sistemi, var olan örf ve adetleri muhafaza etmek amacıyla toplumsal kurumları istikrara kavuşturmuş; farklı sosyal sınıflar ve zümreler arasındaki düzeni korumayı amaçlamıştır. Böylece aile kurumu, sadece bireysel güvenlik ve psikososyal doyumun kaynağı olmakla kalmayıp, aynı zamanda bütün bir imparatorluğun devamlılığını sağlayan merkezi bir unsur olarak konumlanmıştır (Doğan, 2001: 146).

Osmanlı toplum yapısında aile hukuku, erkek merkezli bir sistem üzerine inşa edilmiş ve bu çerçevede erkeğe birden fazla eşle evlenme hakkı tanınmıştır. Bu durum, ataerkil aile düzeninin sadece hukuki değil, aynı zamanda toplumsal normlarla da desteklendiğini göstermektedir (Erdentuğ, 1972: 20). Osmanlı'daki üretim ilişkilerinin çoğunlukla aile eksenli olması, aile kurumunu yalnızca özel bir alan değil, ekonomik hayatın da temel örgütlenme biçimi haline getirmiştir. İlber Ortaylı, Osmanlı gündelik yaşamının bu geniş aile yapıları çerçevesinde şekillendiğini ve üretim organizasyonlarının da buna göre kurulduğunu belirtmektedir (Ortaylı, 2007). Ancak bu geniş aile modeli, toplumun tüm kesimlerine homojen biçimde yansımamış; özellikle şehirli ve zanaatla uğraşan kesimlerde çekirdek aile yapısının da yaygın olarak varlık gösterdiği gözlemlenmiştir. Dolayısıyla Osmanlı ailesi, geniş ve çekirdek biçimlerin iç içe geçtiği çok katmanlı bir yapıya sahiptir; bu yapı, hem üretim ilişkileri hem de kültürel değerler bağlamında şekillenmiş ve imparatorluğun toplumsal dengesini taşıyan temel kurumlardan biri olmuştur (Tabakoğlu, 1992).

Osmanlı toplumunda evlilik kurumu temelde tek eşliliğe dayansa da, çok eşlilik de yasal çerçevede varlık göstermiştir. Çok eşlilik, genellikle bireysel arzuların değil, toplumsal ve ekonomik kaygıların ürünü olarak değerlendirilmiştir. Özellikle çocuk sahibi olamama, soyun devamı gibi biyolojik

gerekçeler ile fethedilen yeni topraklarda nüfusun artırılması amacı bu tür evliliklere zemin hazırlamıştır (Kurt, 1999). Aynı zamanda erkek çocukların üretim ve güvenlik açısından değerli görülmesi, ikinci veya üçüncü evlilikleri işlevsel bir çözüm hâline getirmiştir. Her ne kadar bu uygulamalar dönemin toplumsal yapısına içkin olsa da, çok eşlilikler İslam hukuku çerçevesinde belirlenen sınırlar dâhilinde gerçekleştirilmiş, keyfî bir pratikten ziyade dinî ve toplumsal normlarla meşrulaştırılmıştır (Öztürk, 2000). Osmanlı toplumunda evlilik yapısı, toplumsal sınıfa göre farklılık göstermekteydi. Yönetici sınıfta çok eşlilik, cariyeye ve kölelik sistemiyle iç içe geçmiş, aile yapısı geniş ve hiyerarşik bir biçimde şekillenmiştir. Buna karşın kırsal kesimde evlilikler genellikle tek eşli ve sadeydi (Yüksel, 1992). Cariyelik, nikâhsız birlikteliği ifade ederken, bu ilişkilerden doğan çocuklar “ümî veled” (Ümm-i veled kavramı, İslam hukukunda sahibinden çocuk doğuran câriyenin, satışa konu edilememesi ve efendisinin vefatıyla birlikte özgürlüğüne kavuşması gibi ayrıcalıklar elde ettiği kendine özgü bir hukuki konumu tanımlamaktadır.) olarak yarı özgür bir statü kazanıyordu (Akgündüz, 2002).

Osmanlı toplumunda aile ve evlilik ilişkileri yalnızca konut sınırları içinde şekillenmemiş; bireylerin günlük pratiklerini çevreleyen daha geniş sosyal alanlar aracılığıyla düzenlenmiş ve süreklilik kazanmıştır. Bu bağlamda mahalle, ailevi davranışların görünür hâle geldiği ve toplumsal normlar çerçevesinde denetlendiği başlıca kurumsal zeminlerden biri olarak ortaya çıkmaktadır. Osmanlı kent yaşamında mahalleler, sosyal sınıf ayrımlarına değil, mekânsal ve fiziksel düzenlemelere göre şekillenmişti. Özellikle 18. yüzyıla ve 19. yüzyılın başlarına dek, büyük şehirlerde bile zengin ile yoksul, üst tabaka ile alt tabaka gibi sosyoekonomik ayrımların mahalle ölçeğinde belirgin bir mekânsal yansıması bulunmamaktaydı. Mahalle, yalnızca idari bir birim değil, aynı zamanda toplumsal denetimin, karşılıklı gözetimin ve kolektif sorumluluğun somutlaştığı bir yaşam alanıydı. Bu bağlamda, mahallelerin aile yapısıyla doğrudan bir etkileşim içinde olduğu, ailevi değerlerin ve ahlaki normların mahalle ölçeğinde yeniden üretildiği görülmektedir. Komşuluk ilişkileri, mahalle imamı ve muhtar gibi yerel figürlerin denetim gücüyle birleşerek, mahalleyi hem dini hem kültürel anlamda örgütleyen güçlü bir sosyal dokuya dönüştürmekteydi. Dolayısıyla Osmanlı Mahallesi, yalnızca coğrafi bir yerleşim alanı değil; aynı zamanda ailevi düzenin uzandığı, inanç, gelenek ve göreneklerin iç içe geçtiği bir toplumsal aidiyet mekânı olarak varlık göstermiştir (Canatan, 2016: 110-113).

Osmanlı ev mimarisi, dönemin kültürel ve dini normları doğrultusunda şekillenmiş, özellikle mahremiyet ilkesine dayalı olarak tasarlanmıştır. Kadınların kamusal görünürlüğü sınırlamak amacıyla çıkmaz sokaklar, avlulu yapılar ve dışa kapalı planlar tercih edilmiştir (Doğan, 2001: 63). Evlerin yerleşimi, kible yönü, komşuluk ilişkileri ve güvenlik gibi unsurlar dikkate alınarak düzenlenmiştir. Konutlar genellikle küçük ancak çok işlevli alanlara sahipti; oturma ve yatma alanları çoğu zaman aynı odada bir aradaydı (Faroqhi, 2011: 187). Evler aynı zamanda üretim mekânlarıydı. Erkekler ve kadınlar, evde küçük çaplı imalatla aile bütçesine katkı sağlarken, kadınlar ayrıca temizlik, yemek ve sutaşıma gibi ev içi sorumlulukları da üstlenmişlerdir (Bey, 2002: 160-61). Osmanlı konut düzeni, aile hayatını şekillendiren dinî ve kültürel değerlerin fiziksel mekânda somutlaştığı bir yapı sunmaktadır. Ancak bu içe kapalı yaşam pratiği, modernleşme sürecinin etkisiyle geçerliliğini yitirmiş; Cumhuriyet dönemine geçişle birlikte aileyi kuşatan mekânsal örgütlenme, hukuki düzenlemeler ve toplumsal ilişkiler kapsamlı bir dönüşüme uğramıştır.

Cumhuriyet'in ilanından itibaren Türk toplumu hızlı ve çok yönlü bir dönüşüm sürecine girmiştir. Bu değişim, aile kurumunu da etkilemiş; her aile yapısı bu dönüşüme aynı ölçüde uyum sağlayamadığı için, günümüzde farklı aile biçimlerinin bir arada varlığını sürdürdüğü karma bir yapı ortaya çıkmıştır (DPT, 1992).

Türkiye' deki modernleşmenin aile yapısı üzerindeki en belirgin etkilerinden biri, 1926'da yürürlüğe giren Medenî Kanun olmuştur. Bu kanun, İsviçre Medenî Kanunu örnek alınarak hazırlanmış ve laik temellere dayalı yeni bir aile hukuk sistemi inşa edilmiştir (DPT, 1992: 28; Cin, 1974). Böylece Osmanlı döneminde dinî esaslara dayanan ve erkeğe dört kadınla evlenme hakkı tanıyan uygulama, genç Cumhuriyetin reformcu anlayışıyla terk edilmiştir. 1917 tarihli Aile Kararnamesi ile sınırlanmış olan çok eşlilik, 1926'daki düzenlemeyle tamamen yasaklanmış; tek taraflı boşanma hakkı da kaldırılarak kadınlara hukuki güvence altında söz hakkı tanınmıştır (Ortaylı, 2000; Caporal, 1982). Bu reformları tamamlayan bir başka önemli adım ise 1935 tarihli Soyadı Kanunu'dur. Bu kanunla birlikte kadın, artık yalnızca bir aileye gelin olarak eklenen

değil, adı ve soyadıyla birey olarak tanımlanan toplumsal bir varlık hâline gelmiştir. Ancak soyadı belirlenmesinde bilimsel bir yöntem izlenmemesi ve uygulamada devlet kurumlarının yönlendirici müdahaleleri, birçok ailenin tarihî köklerinden kopmasına neden olmuştur (Fındıkoğlu, 2011: 279-80).

1935'te yürürlüğe giren Soyadı Kanunu ile birlikte, Batı'daki çekirdek aile modelini çağrıştıran bir toplumsal kimliklendirme süreci Türkiye'de de başlatılmıştır. Ancak bu reformun aile yapısında köklü bir dönüşüme yol açtığını söylemek zordur. Zira Türk ailesi, bu dönemde hâlen güçlü bir şekilde dinsel geleneklerle örülü, toplumsal değerlerle iç içe geçmiş bir kurum olma niteliğini sürdürmekteydi. Aile, sadece hukuki bir yapı değil; aynı zamanda inanç, aidiyet ve duygusal bağların taşıyıcısı olan sosyal bir kurum olarak işlev görmüştür. Bu nedenle, ailenin tümüyle dünyevileşmesi süreci hem sınırlı kalmış hem de sosyolojik düzeyde tartışmalı bir başarı göstermiştir. Ailenin laikleşmesi, çoğu zaman idealden çok bir hedef olarak varlığını sürdürmüştür (Fındıkoğlu, 1944: 36-40). Aile yapısının laik hukuk tarafından katı ve kapsayıcı biçimde düzenlenmesi, zaman zaman bireysel çıkarların ve keyfi tutumların aile içi ilişkilerde belirleyici olmasına zemin hazırlayabilmektedir. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri örneğinde, hukuk sisteminin aile yaşamına aşırı müdahalesi sonucunda geleneksel bağların zayıfladığı ve aile kurumunun istikrarsızlaştığı görülmektedir. Bu durum, ailede ahlaki otoritenin zayıflamasıyla birlikte suç oranı yüksek çocukların sayısında artışa neden olmuş; neticede kamuoyunda aileyi yeniden dini ve ahlaki temellere dayandırma yönünde bir eğilim ortaya çıkmıştır (Eröz, 1973: 68; Zimmerman 1964:276). Türkiye'de zaman zaman gündeme gelen nesep tashihleri (Nüfus sicilleri ya da resmî belgelerde gerçeği yansıtmayan veya yanlış biçimde kayda geçirilmiş soybağı bilgilerinin, hukuki süreçler aracılığıyla doğru hâle getirilmesini ifade etmektedir.) ile Türk Kadını Güçlendirme Vakfı'nın yürüttüğü seri nikâh uygulamaları (Seri nikâh uygulamaları, evliliğin kalıcılık ve süreklilik niteliğinin zayıflatılarak, kişisel ya da yapısal menfaatler doğrultusunda peş peşe ve geçici birliktelikler şeklinde kurulması olgusunu tanımlamaktadır.), mevcut hukuk sisteminin toplumsal örf ve kültürel pratiklerle ne ölçüde uyumlu olduğu sorusunu gündeme taşımaktadır. Zira hukuk ile örf arasında çatışma olduğunda, hukuk düzenlemeleri ancak devletin denetim ve yaptırım gücünün fiilen hissedildiği alanlarda etkili olabilmektedir. Bu durum, hukukun toplumsal tabana nüfuz edebilmesi için kültürel kodlarla daha fazla uyum içinde olması gerektiğini ortaya koymaktadır (Topçuoğlu, 1977).

Modernleşme ile birlikte aile kurumunda gözlemlenen dönüşüm, toplumsal rollerin yeniden tanımlanmasına da zemin hazırlamıştır. Geleneksel yapıda ev içi sorumluluklarla sınırlandırılan kadınlar, artık yalnızca annelik ya da ev idaresiyle değil; çalışma hayatında aktif bireyler olarak da varlık göstermeye başlamıştır. Bu gelişme, erkek egemen aile yapısının çözülmeye başladığını ve eşitlikçi bir ilişki modelinin giderek görünür hâle geldiğini göstermektedir. Aile içindeki bu güç dengesi değişimi, erkeklerin de çocuk bakımına daha fazla katılım göstermelerine olanak tanımış, böylece babalık rolü de dönüşüme uğramıştır (Sayıl, 1994: 273). Benzer şekilde, kadınların eğitim hakkı da modernleşme sürecinin önemli bir parçası olarak yeniden şekillenmiştir. Tanzimat öncesinde kız çocuklarının eğitimle kurduğu bağ, büyük ölçüde dinî içerikli ve sınırlı kurumsal yapılar üzerinden kurulurken; bilgisel aktarım annelerin pratik yaşam deneyimlerine dayalı biçimde sürdürülmekteydi. Ancak bu geleneksel eğitim modeli, 19. yüzyılın ortalarında değişim göstermeye başlamıştır. 1845 yılında Sultan Abdülmecid döneminde gerçekleştirilen reformlarla birlikte, ilköğretim zorunlu hâle getirilmiş ve kız çocuklarının eğitim hayatına daha sistemli biçimde katılması hedeflenmiştir (Caporal, 1982).

Modernleşme süreci, kuşkusuz aile yapısı ve içerisindeki roller üzerinde belirleyici bir etki yaratmıştır. Sosyal değişim kaçınılmazdır; ancak bu dönüşümün rastgele ve bilimsel temelden yoksun biçimde yönlendirilmesi, aile kurumunu savunmasız bırakma riskini doğurmaktadır. Günümüzde bilimsel bilgiye dayalı politika üretme çağında olmamıza rağmen, bazı modernleşme ve çağdaşlaşma söylemleri, yerleşik kültürel yapılarla bağ kurmaktan uzak ve Batı toplumlarındaki çözülmüş aile modellerini idealize eden niteliktedir (Bilgeseven, Amiran, 1986). Oysa pek çok sanayileşmiş Batılı ve Doğulu toplum, modernleşme süreçlerini aile yapısını koruyacak sosyal politikalarla dengelemeye çalışmaktadır. Bu durum, modernleşmenin mutlak bir taklit değil, kültürel temellerle uyumlu bir yeniden yapılanma süreci olması gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır.

Türk aile yapısı, sosyo-ekonomik dönüşümler, laikleşme süreci, siyasal ve ekonomik alanlardaki zihniyet değişimleri gibi çok yönlü toplumsal dinamiklere rağmen, çözülmeye yönelik belirgin bir

eğilim sergilememiştir. Aksine, dışsal müdahale ve baskılara karşı yüksek bir adaptasyon ve direnç kapasitesi göstererek, kültürel sürekliliğini korumayı başarmıştır. Bu durum, Türk ailesinin yalnızca bir toplumsal kurum olarak değil, aynı zamanda kimlik ve dayanışma temelinde işleyen bir kültürel yapı olarak işlevselliğini sürdürdüğünü göstermektedir (Vergin, 2017). Batı Avrupa'da yaşanan cinsiyet temelli toplumsal dönüşümler, bireysel özgürlüklerin ön plana çıktığı bir kültürel iklim yaratmış olsa da, bu dalga içerisinde yaşayan Türk işçi ailelerinin büyük ölçüde kendi geleneksel yapılarından sapmadan varlıklarını sürdürebildikleri görülmektedir. Bu durum, Türk aile yapısının yalnızca kültürel değil, aynı zamanda ahlaki ve manevi temeller üzerinden şekillendiğini ve bu değerlerin koruyucu bir zırh işlevi gördüğünü göstermektedir. Türkiye'de ise ekonomik zorluklar ve toplumsal baskılar evlilik sürecini zorlaştırırsa da, evlilik dışı ilişkilerin yaygınlık kazanmaması, toplumsal normların bireysel davranışlar üzerindeki etkisini sürdürdüğüne işaret eder. Özellikle evlenmenin yalnızca yasal ya da ekonomik bir kurum olarak değil, kültürel bir sorumluluk ve değer tercihi olarak algılanması, bireylerin ilişki biçimlerini yönlendiren başlıca etmenlerden biri olmaya devam etmektedir (Erkal, 1989: 270).

3. TÜRK AİLE YAPISININ DEĞİŞEN VE DÖNÜŞEN DİNAMİKLERİ

Toplumsal yapılar durağan değil, tarihsel ve bağlamsal koşullara bağlı olarak sürekli yeniden şekillenen dinamik olgulardır. Bu yeniden şekillenme sürecinden en doğrudan etkilenen kurumlardan biri ise, birey ile toplum arasındaki temel aracılık işlevini üstlenen aile kurumudur. Bu doğrultuda toplumsal düzeyde değişimler meydana gelmekte ve bu değişim veya dönüşümler kaçınılmaz olarak aile kurumunu ve işleyişini de etkilemektedir. Kadın ve erkeğin toplum içindeki konumu, karşılıklı roller, sorumluluklar ve beklentiler; kadının ekonomik yaşama katılımı, küreselleşmenin etkileri, hızla yayılan tüketim kültürü, iç ve dış göç süreçleri, demografik yapının dönüşümü, sosyal politikalar ve teknolojik ilerlemeler gibi çok yönlü etkenler, aile yapısını doğrudan dönüştüren temel dinamikler arasında yer almaktadır. Bu bağlamda, aile ilişkilerinin biçimi kadar, içerdiği duygusal ve toplumsal işlevler de farklılaşmaktadır. Aileye dair yapılan çalışmaların, sadece yapısal bir perspektiften değil, aynı zamanda tarihsel bir süreklilik içinde değerlendirilmesi gereklidir. Nitekim tarihsel süreç içinde aile kurumunun geçirdiği evreleri anlamak, toplumsal değişimin izlerini takip edebilmek ve kültürel kodların evrimine ışık tutabilmek açısından vazgeçilmez bir yaklaşım sunmaktadır. Böylece aile, sadece bir sosyolojik yapı değil, aynı zamanda tarihsel belleğin ve kültürel sürekliliğin taşıyıcısı olarak da okunabilmektedir (Kara, 2018: 375-76).

Günümüzde aile yapısının dönüşümünü etkileyen başlıca faktörlerden biri, hızla gelişen teknoloji olgusudur. Özellikle dijitalleşmenin ivme kazanmasıyla birlikte, bilgisayarlar, akıllı telefonlar, tabletler ve televizyon gibi araçlar bireysel ve toplumsal yaşamı dönüştüren temel teknolojik unsurlar haline gelmiştir. Bu araçlar arasında internetin ve televizyonun, toplumsal ilişkiler üzerinde en yoğun etkiye sahip olduğu görülmektedir. Kanadalı iletişim kuramcısı Marshall McLuhan'ın ortaya koyduğu "küresel köy" kavramı, teknolojinin zaman ve mekân sınırlarını nasıl görünmez hale getirdiğini açık bir biçimde ortaya koymaktadır. McLuhan, özellikle elektronik iletişim araçlarının etkisiyle bireylerin mekânsal uzaklıklara rağmen aynı iletişim ağı içerisinde etkileşime girebildiğini ve bu durumun dünyayı simgesel olarak tek bir yerleşim birimine dönüştürdüğünü savunmaktadır (McLuhan, 1964). Bu bakış açısı, dijital teknolojilerin aile ilişkileri başta olmak üzere gündelik yaşamın farklı alanlarında yarattığı dönüşümleri kavramak için önemli bir kuramsal dayanak oluşturmaktadır. Bu yeni iletişim biçimi, sadece bilgiye erişimi kolaylaştırmakla kalmaz; aynı zamanda bireylerin sosyal ilişkilerini, aile içi etkileşim biçimlerini ve gündelik yaşamın örgütlenmesini de yeniden şekillendirir (Kara, 2018: 376). Teknolojik ilerlemeler, bireylerin gündelik yaşam pratikleri kadar, yaşamın en temel kararlarını alma biçimlerini de dönüştürmüştür. Bu bağlamda özellikle modern tıp teknolojisinin sunduğu imkânlar, üreme sağlığı üzerinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Geliştirilen doğum kontrol yöntemleri sayesinde bireyler, çocuk sahibi olma kararlarını daha kontrollü ve planlı şekilde verebilmektedir. Üstelik bu teknolojik gelişmeler yalnızca doğurganlığın sınırlandırılmasını sağlamamakta, aynı zamanda doğurganlığı destekleyici ve artırıcı yöntemlerin (örneğin tüp bebek uygulamaları) gelişimini de mümkün kılmaktadır. Böylece, bireylerin biyolojik sınırlarının ötesine geçebildiği bir doğurganlık kontrolü ve yönlendirmesi süreci ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte, yaşam süresinin uzaması gibi sonuçlar da aile yapısında kuşaklar arası ilişkilere dair yeni dinamikleri beraberinde getirmiştir (Çakır, 2016: 284). Sonuç olarak, dijital teknolojilerin yaygınlaşması, aile kurumunu daha önce benzeri görülmemiş bir hız ve

kapsamda etkileyen, çok katmanlı bir dönüşüm dinamiği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye’de aile yapısı, tarihsel süreç içerisinde yalnızca biçimsel değil, aynı zamanda işlevsel boyutlarıyla da dönüşüm geçirmiştir. Bu dönüşüm, toplumun ekonomik yapısındaki yeniden yapılanmalar, demografik değişimler, siyasal eğilimler, kültürel değer sistemleri ve küresel etkileşimlerin bir bileşkesi olarak okunmalıdır. Özellikle sanayileşme sonrası ortaya çıkan kırsaldan kente göç dalgası, geleneksel geniş aile modelinin çözülmesine zemin hazırlamış ve daha bireyci temellere dayalı çekirdek aile tipi öne çıkmıştır (T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2021). Kadının kamusal alanda daha görünür hale gelmesiyle birlikte, aile içinde geleneksel cinsiyet rollerinde belirgin bir esneme gözlenmiştir. Evlenme yaşının yükselmesi, doğurganlık oranlarının düşmesi, boşanma sıklığının artması gibi demografik göstergeler; sadece yapısal değil, aynı zamanda zihniyet düzeyinde de bir dönüşümün yaşandığını göstermektedir. Artık evlilik, sadece ekonomik ve toplumsal bir birlikelik değil; bireyin kişisel tatmini, özgürlük arayışı ve psikolojik uyumu üzerinden şekillenen bir kurguya bürünmüştür (TÜİK, 2023). Diğer yandan, dijital teknolojilerin hızla yayılması, özellikle internetin ve mobil iletişim araçlarının gündelik yaşama nüfuzu, aile bireyleri arasındaki etkileşim biçimlerini kökten dönüştürmüştür. Yüz yüze ilişkilerin yerini ekran temelli bağlara bırakması, aile içi iletişimde mesafe, yabancılaşma ve duygusal kopuş gibi sorunları da beraberinde getirmiştir. Tüketim kültürünün yönlendirdiği bireyler, artık ailenin dayanışmacı işlevinden çok, kişisel doyumlarına odaklanan bir anlayışı benimsemektedir. Ayrıca, toplumsal yaşlanma ile birlikte ortaya çıkan bakım ihtiyacı, yaşlı bireylerin aile içindeki konumunu yeniden tanımlamış, aile içi yük paylaşımı ve sorumluluk algısında yeni tartışmaları doğurmuştur. Siyasal otoritelerin ideolojik çerçevede benimsediği aile politikaları da bu dönüşüm sürecini ya pekiştirmiş ya da yönlendirmiştir (Kara, 2018: 376). Sonuç olarak, Türk ailesi tek bir biçim altında tanımlanamayacak kadar dinamik, çoğulcu ve tarihsel koşullara duyarlı bir yapı sergilemektedir. Bu nedenle, aileyi anlamak için sadece sosyolojik değil; aynı zamanda tarihsel, kültürel ve politik perspektifleri de içeren çok katmanlı bir analiz yapılmalıdır.

Aile kurumu, bireyin toplumsal kimliğini edindiği ve ilk sosyal ilişkilerini deneyimlediği temel yapılardan biridir. Bu yapı, yalnızca biyolojik ya da duygusal bağlardan ibaret olmayıp, aynı zamanda güç ilişkileri, otorite dağılımı ve rollerin toplumsal inşası gibi karmaşık dinamikleri de bünyesinde barındırmaktadır. Bu yönüyle aile, toplumsal çözümlemelerde farklı teorik perspektiflerin odak noktası haline gelmiştir. İşlevselci yaklaşım, aileyi toplumsal düzenin devamlılığı için vazgeçilmez bir kurum olarak ele almaktadır. Bu kurama göre aile, bireylerin toplumsallaşmasını sağlayan, cinsiyet rollerini biçimlendiren ve duygusal destek sunan bir yapıdır. Toplumun diğer kurumları tarafından karşılanamayan bazı işlevlerin, aile aracılığıyla yerine getirildiği düşünülmektedir (Parsons, 1955; Murdock, 1949). Buna karşın, çatışma kuramı, aile yapısının yalnızca düzen üretmediğini, aynı zamanda sosyal eşitsizlikleri pekiştiren bir zemin olduğunu savunmaktadır. Özellikle ataerkil sistemin bir uzantısı olarak değerlendirilen aile, kadının ikincilleştirilmesi ve emek sömürsünü meşrulaştıran bir alan olarak eleştirilmektedir. Bu bağlamda aile, statü ve güç mücadelelerinin yoğunlaştığı bir mikro alan olarak değerlendirilmektedir (Engels, 1884; Kandiyoti, 1988). Sembolik etkileşimcilik ise aileyi, bireylerin anlam üretimi yoluyla sürekli yeniden kurdukları bir toplumsal form olarak görmektedir. Bu bakış açısına göre, aile içi ilişkiler sabit rollerle değil, sürekli etkileşim içinde şekillenen anlamlarla belirlenmektedir (Blumer, 1969). Aile, bu yönüyle durağan bir yapı değil; bireylerin gündelik yaşamındaki etkileşimleriyle sürekli dönüşen dinamik bir oluşumdur. Sonuç olarak, aile kurumunu analiz ederken tek boyutlu bir yaklaşım yeterli değildir. İşlevsellik, çatışma ve sembolik etkileşimcilik gibi farklı kuramsal yönelimler, ailenin çok katmanlı yapısını kavrayabilmek için bir bütün olarak ele alınmalıdır. Modern toplumsal süreçler, bu kuramlar açısından günümüzde Türk aile yapısını değerlendirildiğinde, aile kurumunun yalnızca geleneksel rollerle değil, toplumsal değişimin aktörlerinden biri olarak da ele alınması gerektiği ortaya çıkmaktadır (Özkalp, 2000: 144-49).

SONUÇ

Bu çalışma, Türk toplumunda aile kurumunun tarihsel serüvenini sosyolojik bir çözümleme çerçevesinde ele alarak, ailenin değişmez ve tekil bir yapıdan ibaret olmadığını; aksine ekonomik üretim düzenleri, kültürel anlam dünyaları, inanç sistemleri ve toplumsal dönüşüm süreçleriyle birlikte sürekli olarak yeniden kurulan esnek bir toplumsal örgütlenme olduğunu göstermektedir. Avcı-toplayıcı yaşam pratiklerinden yerleşik tarıma, sanayileşmeden bilgi temelli toplumsal yapıya uzanan tarihsel akış, aile biçimlerinin her dönemin özgül toplumsal ve ekonomik koşullarına bağlı olarak yeniden şekillendiğini ortaya koymaktadır.

İslamiyet öncesi Türk topluluklarında aile yapısı, baba merkezli bir örgütlenmeye sahip olmakla birlikte, kadınların kamusal ve toplumsal alanlarda etkinlik gösterebildiği görece dengeli bir yapı sergilemiştir. İslamiyet'in kabulüyle birlikte ise Türk töresel mirası ile İslami normların iç içe geçtiği özgün bir aile anlayışı ortaya çıkmış; aile kurumu hem ahlaki hem de hukuki düzlemde yeniden tanımlanmıştır. Osmanlı döneminde hâkim olan çok inançlı ve çok kültürlü toplumsal yapı, aile kurumunun tek bir modele indirgenmesini engellemiş; farklı toplumsal kesimlerin kendi değer sistemleri doğrultusunda çeşitlenen aile biçimlerinin bir arada varlık göstermesine imkân tanımıştır. Bu bağlamda aile, yalnızca bireysel yaşamın değil, ekonomik üretimin, toplumsal düzenin ve kültürel sürekliliğin taşıyıcı unsurlarından biri hâline gelmiştir.

Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilen hukuki ve kurumsal düzenlemeler, özellikle Medeni Kanun'un yürürlüğe girmesiyle birlikte, aile ilişkilerinde önemli yapısal dönüşümler yaratmış; evlilik ve boşanma pratikleri laik bir hukuki zemine oturtulmuştur. Bununla birlikte bu çalışma, yasal düzenlemelerin aile yapısını tek başına dönüştürmeye yeterli olmadığını; kültürel alışkanlıklar, dini referanslar ve toplumsal normların aile üzerindeki belirleyici etkisini sürdürdüğünü ortaya koymaktadır. Türk ailesi, modernleşme, kentleşme ve sekülerleşme süreçleri karşısında çözülmekten ziyade, bu değişimlere uyum sağlayarak kendini yeniden üretmiştir.

Günümüz koşullarında küresel etkileşimler, dijital teknolojilerin gündelik yaşama nüfuzu, toplumsal cinsiyet rollerindeki dönüşüm ve bireyselleşmenin artışı, aile kurumunun sınırlarını ve işleyişini yeniden tanımlamaktadır. Boşanma oranlarındaki yükseliş, evlilik yaşının gecikmesi ve alternatif birliktelik biçimlerinin görünürlük kazanması bu dönüşümün başlıca göstergeleri arasında yer almaktadır. Buna karşın aile, toplumsal dayanışmanın sürdürülmesi, kültürel mirasın aktarılması ve bireysel kimliğin inşası açısından Türk toplumunda hâlen merkezi bir konumunu korumaktadır. Bu durum, ailenin ortadan kalkmakta olan bir kurum değil; değişen toplumsal koşullar içinde yeniden biçimlenen ve varlığını sürdüren bir yapı olduğunu ortaya koymaktadır. Bu çerçevede aileye yönelik sosyal ve hukuki politikaların, Türk toplumunun tarihsel birikimi ve kültürel dokusu gözetilerek geliştirilmesi; toplumsal cinsiyet eşitliğini desteklerken aile bütünlüğünü de koruyan dengeli yaklaşımların güçlendirilmesi ve aileyi destekleyici sosyal hizmetlerin yaygınlaştırılması, aile kurumunun sürdürülebilirliği açısından temel bir gereklilik olarak değerlendirilmektedir.

GELECEK

ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN ETİK BİLGİLER

Bu çalışma nicel veya nitel saha araştırması içermediğinden etik kurul onayı gerektirmemektedir.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

Araştırma tek yazarlıdır.

ÇATIŞMA BEYANI

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Adak, N. (2011). Toplumun Temel Yapı Taşı: Aile. S. Güçlü (Ed.), *Kurumlara Sosyolojik Bakış*. İstanbul: Kitabevi.
- Akgündüz, A. (2002). Bir Aile ve Hizmet Müessesesi Olarak Osmanlı'da Harem. *Türkler Ansiklopedisi*, 10, 319–334.
- Aktaş, Y. (2013). Türk Kültüründe Aile Yapısı ve İşlevi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(28), 1–10.
- Arıkan, A. (2005). *Türk Toplumunda Aile: Sosyolojik Bir Yaklaşım*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Avcı, M. (2010). *İslam Öncesi Türk Devletlerinin Sosyal Hayatında Kadının Rolü* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Bey, A. (2002). *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri: Âdât ve Merasim-i Kadime, Tabirât ve Muamelât-ı Kavmiye-i Osmaniye*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Blumer, H. (1969). *Symbolic Interactionism: Perspective and Method*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Bilge Zafer, A. (2013). Cumhuriyet İle Birlikte Değişen Türk Aile Yapısı ve Kadının Durumu. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(24), 121–134.
- Bilgeseven, A. K. (1986). Milli Eğitim Stratejimiz Nasıl Olmalıdır? *Türk Dünyası Araştırmaları*, (41).
- Bourdieu, P. (1995). *Pratik Nedenler: Eylem Kuramı Üzerine*. İstanbul: Kesit Yayınevi.
- Burns, E. (2009). *Marksizm Nedir?* (3. Baskı.). İstanbul: Yordam Kitap.
- Canatan, K. (2016). Türk Ailesinin Tarihsel Gelişimi. K. Canatan & E. Yıldırım (Ed.), *Aile Sosyolojisi* (Ss. 97–119). İstanbul: Açılım Yayınları.
- Canatan, K., & Yıldırım, E. (2009). *Aile Sosyolojisi*. İstanbul: Açılım Kitap.
- Caporal, B. (1982). *Kemalizmde ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını (1919–1970)*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Cin, H. (1974). *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Çakır, F. (2016). Başlıca Aile Politikaları. N. Avcı & E. Aksoy (Ed.), *Aile Sosyolojisi*. İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Dilaçar, A. (1988). *Kutadgu Bilig İncelemesi* (2. Baskı.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Doğan, İ. (2001). *Osmanlı Ailesi: Sosyolojik Bir Yaklaşım*. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- DPT. (1992). *Türk Aile Yapısı Araştırması*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.
- Duyar, İ. (2011). Türk Toplum Yapısında Ailenin Tarihsel Gelişimi. *Turkish Studies*, 6(3), 731–748.
- Engels, F. (1884). *The Origin Of The Family, Private Property And The State*. London: Penguin Books.
- Erarslan, L., & Demirel, E. M. (2020). Aile Kavramı Ve Sosyolojisi. L. Eraslan (Ed.), *Aile Sosyolojisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Erdentuğ, N. (1972). *Türkiye Türk Toplumlarında Kültürel Antropolojik İncelemeler*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.

- Erkal, M. E. (1989). Türk Ailesi ve Batı Avrupa'daki Değişmeler. *Hz. Peygamber Ve Aile Hayatı*. İstanbul: İlmî Neşriyat.
- Eröz, M. (1973). *İktisat Sosyolojisine Başlangıç*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Eröz, M. (1991). *Türk Ailesi*. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- Faroqhi, S. (2011). *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Fındıkoğlu, Z. F. (1944). *İçtimaiyat Dersleri*. İstanbul: Gençlik Kitabevi.
- Fındıkoğlu, Z. F. (2011). Türk Aile Sosyolojisi. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 11(3-4), 252-282.
- Giddens, A. (2008). *Sosyoloji*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Gökalp, Z. (2005). *Türkçülüğün Esasları*. İstanbul: Toker Yayınları.
- Gökalp, Z. (2005). *Türkçülüğün Esasları*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Günay, Ü. (2012). *Din Sosyolojisi*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- İnalçık, H. (2017). *Devlet-İ Aliyye* (Cilt 1). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- İnan, A. (1968). *Makaleler Ve İncelemeler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Kandiyoti, D. (1988). Bargaining With Patriarchy. *Gender & Society*, 2(3), 274-290.
- Kafesoğlu, İ. (2015). *Türk Millî Kültürü*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2013). *Benlik, Aile ve İnsan Gelişimi*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Kara, B. (2018). Türkiye'de Aile Yapısının Değişimine Etki Eden Dinamikler. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, (40), 374-385.
- Karaman, H. (1993). İslam'ın Getirdiği Aile Anlayışı. E. Erverdi (Ed.), *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*. Ankara: Aile Araştırma Kurumu.
- Koç, İ. (2008). Türkiye'de Aile Yapısının Değişimi. *Aile ve Toplum*, 4(16), 15-30.
- Kurt, A. (1999). Dini Kaynakların Çok Eşliliğe İlişkin Görüşleri. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (9), 183-214.
- Lerner, G. (1986). *The Creation Of Patriarchy*. New York, NY: Oxford University Press.
- Morgan, L. H. (1877). *Ancient Society: Researches In The Lines Of Human Progress From Savagery Through Barbarism To Civilization*. New York, NY: Henry Holt.
- Mcluhan, M. (1964). *Understanding Media: The Extensions Of Man*. New York, NY: Mcgraw-Hill.
- Murdock, G. P. (1949). *Social Structure*. New York, NY: Macmillan.
- Ocak, A. Y. (2016). *Anadolu'da İslamlaşma*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ortaylı, İ. (2000). *Osmanlı Toplumunda Aile*. İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Ortaylı, İ. (2007). *Batılılaşma Yolunda*. İstanbul: Merkez Kitap.
- Ögel, B. (2010). *Türk Kültür Tarihine Giriş*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Ögel, B. (2010). *Türk Mitolojisi* (Cilt 1-2). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Parsons, T. (1955). The American Family: Its Relations To Personality And The Social Structure. İçinde T. Parsons & R. F. Bales (Ed.), *Family, Socialization And İnteraction Process* (Ss. 3-33). Glencoe, IL: Free Press.
- Pollak, O. (1950). *Social Adjustment In Marriage*. New York, NY: Holt, Rinehart And Winston.
- Poster, M. (1989). *Eleştirel Aile Kuramı*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sayıllı, İ. (1994). Ruh Sağlığı Sorunu Olarak Şiddet. *Kriz Dergisi*, 2(2), 273-276.
- Sayın, Ö. (1990). *Aile Sosyolojisi: Ailenin Toplumdaki Yeri*. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.

- Şentürk, R. (2014). *Sosyolojik Düşünmek: Toplum ve Yöntem Üzerine*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Tabakoğlu, A. (1992). Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi I. *Osmanlı Toplumunda Aile*. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu (BAAK) Yayınları.
- Tayanç, F., & Tayanç, T. (1981). *Dünyada ve Türkiye’de Tarih Boyunca Kadın*. Ankara: Tan Yayıncılık.
- T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2021). *Türkiye Aile Yapısı Araştırması 2021*. Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı.
- Topçuoğlu, H. (1977). *Hukuk Sosyolojisi: 1973–1977 Yılı Ders Takrirleri*. Ankara.
- Türkdoğan, O. (1992). Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi. *Türk Ailesinin Genel Yapısı*. Ankara: Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Türköne, M. (1995). *Eski Türk Toplumunun Cinsiyet Kültürü* (1. Baskı.). Ankara: Ark Yayınları.
- Vergin, N. (2017). *Siyasetin Sosyolojisi*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Zimmerman, C. C. (1964). *Yeni Sosyoloji Dersleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

GERİ ÇEKİLDİ